

Söz manysyn aňar bolsaň...

Category: Kitapcy, Türkmen dili
написано kitapcy | 23 январа, 2025
Söz manysyn aňar bolsaň...

SÖZ MANYSYN AÑAR BOLSAÑ...

■ JÜRE

Degen malyňyň aňyny-maňyny bermän almaga çalyşýan gylýal keseli. Özem öýken çişme-gara lebse kysmy. Jürä ýolugan ýaby derläbilmänsoň, içinden sanjy tutýan ýaly, bitakat sandyraklama sataşýar. Şonda könelerimiz ony sakyz bermek ýa-da gaýnadylan andyzy burnuna guýmak bilen bejerer ekeni. Meger, şol zerarlam "Gyzyň keselini gopuz açar, atyň keselini sakyz", "Andyzy iýen at ölmez, egrije iýen är" diýen halk pähimleri dörändir.

Ýöne bamyly dag döwnän danyşment Allanazar Berdiýew biz bilen söhbetdeş bolanda, bilip goýaýmalt başga bir zadyňam gürrüňini etdi:

– Bir gün taýy heniz enesiniň içindekä seýisläp ugraýan tanymlaşýanlygynyň ýanyna jüre degen dal bedewi äkeldiler. Şonda goja haýatyň jaýrygyndan bir jyk-jygy gözläp tapdy-da, onuň kellesini aýyrды. Çörege dolaýşyna: "Al, dorum, al" diýip, ony ýañky ata uzatdy. Janawer gözyaş edişine ahyry ýüregine daş baglap, ony zordan-zara iýdi. Soňam "zar-zar-zar" edip, üstüne münülerine mähetdel ýüzüni salyp gitdi. Baş-alty kilometri çapyp gelşine, gara suw bolup, "par-par" etdi-de, ap-allanäme açyldy duruberdі.

Kakanyň Arapgala obasynda ýaşaýan ýaşuly Ýagdy Çary bolsa jüre degen atyň juda tebibi duşaymasa, aňsat-aňsat açylmaýandygyny ýatlap, wagtynda duýsaň, jüre getirip ugran malyň diliniň ujuny çalaja kesäýmelidiginem nygtady.

■ ZOR GETIRME

At çarpaýa galanda ýa bir zatdan täsгенç tapyp, бүдрände-

beýleki edende, ýa oslagsyz güýç görende oňurganyň inçelen ýeri çalarak burgup, käte mal zor getirýär. Şonda husuryndan saplanar ýaly, onuň iýmine ýumurtga çakylypdyr, hatda boýag berlen halatlaram bolupdyr.

Zor getirme barasynda käbir zatlary aýdyp bermegini soranymyzda, ömrüni atçylyga bagyşlan maryly Ýazberdi Ojy bir ahwalaty ýatlady:

– Iki sürä, ýagny, br müň atly ýüz goýna çalşylan meşhur **Teleke** ilki-ilkiler Agsaklaryň gumunda çapylanda ençan gezek tozana garylýar. Gürrüňler göge galyp, näçe oda-köze düşülse-de dagy alaç ýok. Asyl, onuň näme üçin keyin basýandygyny bilýän tapylaýsa nädersiň. Ýöne bir ýygynçakda bedewiň eýesi aty çykýan tarapyň seýisiniň Telekäni synlap, kellesini çalaja ýaýkandygyny görüpdür.

Onsoň näme, ol ýaňky ýaşulyynyň bir yrga obadaşyny aldap-ogşap, öz tarapyna çekişine, pula imrindirýär. Soňam gije-girim ol seýsiň öýüni diňlemegi tabşyrýar. Ine, şondan soň, pylan zeýilli wagt geçmänkä, üsti kese omaçaly palawdan gähnän inileriniň biri seýisden, indi gel-gel, etraby baglan tanyml Telekeden näme üçin ozyýandygynyň sebäbini sorayar.

– Hawa, aýtsam, Teleke çalarak zor getiripdir. Oň emem itiň aňsady. Aýlawda goýberilmeziniň oň ýanynda semiz bir erkeji şakga-şukga soýmaly. Derisinem ökde duzlap, atyň arkasyna ýapyşyňa üstüni keçelemeli. Soňam irişmesinden tutuşyňa, tä onuň endamyndan duzly suw şabrap ugraýança gezdirmeli. Soňam elin eýerläp, jylawuny gowşadyp goýber. Nädersiň, şondan soň ondan ozan bolýan bujagaz bedewiňe dagy zygam etdirmän, ony edil kölaby ýaby ýaly guma garar ötägider.

■ SÜŇK GETIRME

At gyzyp gelýärkä aýagyna daş, gamçy ýa gaýry bir zatjagaz degse, ol debsidähel, süňk getirme bilen bolýar. Şonuň üçinem, kirpigi kaklyşdygy, seredýän malyna nägeňsi şikeslenmäniň galtaşandygyny syzýan seýisler-ä şeýle halatlarda tä ýadynça bedewiň aýagyny sypalar. Şeýdilende, ol süňkem getirmez, damar ýellenmä-de uçramaz.

Säwlik sypyp, süňke düwrerip ugransoň, duýan ýagdaýyňda ony tapdyrs-a, tuwulga, bolmasa-da, adaty gamçy sap bilen irginsiz owkalar. Şonda ol dessine ýom-ýok bolaýar. Käbir kişiler-ä, süňk getiren ata ýylangoňak hem iýdiripdir.

Ýöne Ýazberdi Ojy özüne "Yrsgyň atdan bolsun" diýip, ak pata beren halypasy Hajynyýaz aga Hojan seýsiň Peşanalydan getirilen ýorganyň aýagyndaky bakan ýaly düwrelip duran süňki-de aýrandygynyň gürrüňini berdi:

– Ine, gözüň akýagyny iýip gelýän bir ajap ýorga. Endamyna-da zer suwy çäýylan ýaly, diýseň täsin-dä.

Hajynyýaz aga ony güýldi. Soňam oduň üstünde bagyrdap duran goýnuň saryýagyndan hälki süňke çalyberdi, çalyberdi. Asyl, görsek, süňkem bir hili tütäp barýar. Ýaşulam irmez-armazlyk bilen şol çalyp oturandyr. Ahyry aty dikeldip, üç-dört gün süňküň ýara ýerine mesge çaldy welin, şol-a ýüzüniň ugruna bitdi ötägitdi.

Bamyly Allanazar Berdi bolsa, Hojamyrat arçynyň awyternegiň, ýagny, esenekmeziň sogaşyk süýdi bilenem süňk getirmäni bejerendigini ýatlady:

– Ol aty güýlöp, süňküň üstüni tüýden arassalady. Soňam daşyna hamyrdanjyk agyl aýlady. "Ak tamyň" ýanyndan hem awyternek äkeldi. Onuň üç damja ak suwuklygyny ýaňky süňküň üstüne guýubam, on baş minut çemesi saklady welin, tegeledi-de, süňk goparyp aldy. Soňam ýedi ýyl aşan saryýag çalyp, aty turzup goýberdi.

Ýokarky mysal ata-babalarymyzyň başynyň buýsanjy hökmünde goraglan dal bedewlerine nähili gadyr goýandyklarynyň subutnamasy. Galyberse-de, ol geçmişine sarpaly seretmegi başarýanlaryň barjasy üçin hut huşda saklaýmaly sapagam bolup durýar.

■ KETEW

Ýaby, gatyr, eşek ýaly ýeke toýnakly haýwanlaryň ýokançly bokurdaş çişme keseli. Ol gyzyp durka suw içen ýa-da sowukda derläp ýol ýörän mala degýär. Şonda mäşi ýa arpadyr bugdaýy gaýnadyp, duz atyşyňa, kemsiz bulap, gyzgyny bileb at torba

salyp, ketewläne geýdirmeli. Iki-üç öwrä şeýdilensoň, ýañky ketewläň mal edil gulanalmadyr. Käte bolsa könelerimiz ketew degen haýwanyň burnuny ujy ýaga batyrlan ik bilenem gorjalabam bejeripdirler.

Gazagystanly seýisler bolsa ketewläň ýaba kelledir guýruk gapdaly zyňlyp, iç goşu aýrylan ýylany iýdiribem dertden saplanypdyrlar.

Ümür ESENOW,
folklorçy.

"Edebiýat we sungat" gazetini, 04.08.1989 ý.

Türkmen dili